

Вікторія Савіщенко,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У ХХІ столітті, в епоху нанотехнологій, стрімкого розвитку науково-технічної сфери, глобальних суспільно-політичних перетворень змінилася людина, її соціальні, культурні, економічні та інші потреби. Весь світ, зіткнувшись із пандемією, змінив своє буття. Так, освітня, медична, соціальна, правова та інші сфери нині функціонують дистанційно. Це зумовлює зникнення деяких професій і трансформацію тих, які не втратили своєї актуальності. Соціономічні, сигномічні, артономічні професії набули елементи сигномічних та технономічних, оскільки засобом комунікації стали комп'ютерні, електронні, цифрові технології. В нових умовах особливого значення набуває дослідження проблем професійного обов'язку, морально-етичних цінностей, потреб і інтересів людини, суспільства і держави – категорій, які безпосередньо забезпечують міжнародну та національну безпеку.

Окрім історико-філософські, психолого-педагогічні, теоретико-правові аспекти поняття «професійний обов'язок» досить детально висвітлювали вітчизняні вчені: О. Бандурка, І. Бенедик, М. Васильєва, В. Власюк, В. Горшеньов, С. Гусарєв, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров, В. Черней, Г. Яворська та ін.

В Універсальному словнику української мови поняття «обов'язок» тлумачиться у декількох значеннях: 1) те, що підлягає безумовному виконанню внаслідок суспільних вимог або внутрішніх стимулів; 2) певний обсяг роботи, справ, визначений званням, посадою тощо [1, с. 512]

Філософський енциклопедичний словник трактує поняття «обов'язок», як: 1) моральне зобов'язання окремого індивіда, групи осіб, класу, народу та ін., що постає для них як конкретне практичне завдання; 2) внутрішня настанова людини чинити у відповідності до певних моральних норм і цінностей, що існують у суспільстві; така позитивна ціннісна орієнтація, котра не може здійснюватися без елемента самопримусу, вольового зусилля [2, с. 442].

У Психологічному словнику Р. Немова поняття «обов'язки» розглядається, як «ретьельно розроблена і добре засвоєна людиною система обмежень, яка накладається нею на свою поведінку» [3, с. 123].

Аналіз наукових джерел дозволяє визначити механізм формування феномену обов'язку. Він ґрунтується на взаємозв'язку між поняттями «обов'язок», «цінності», «потреби», «щастя» і відбувається у три етапи.

На першому етапі виникають потреби – «необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; те, без чого не можна обійтись [1, с. 605] – стимули дій людини. В психології розрізняють потреби людини:

- фізіологічні: потреби, пов'язані зі самозбереженням і розвитком організму;
- матеріальні: потреби, які задовольняються завдяки предметів матеріальної культури;
- соціальні: потреби в спілкуванні, визнанні, повазі, авторитеті, владі, статусі, аффіліації та ін.;
- творчі: потреби в науковій, технічній, художній, суспільній діяльності;
- психологічного розвитку та морального самовдосконалення: духовні потреби, які сприяють найвищому рівню психологічного розвитку, формуванню бездоганної особистості [3].

Найбільш поширеною класифікацією потреб є «піраміда» А. Маслоу, яка наочно відображає ієрархію потреб, визначає послідовність їх виникнення та задоволення від найнижчих (фізіологічних) до найвищих (самоактуалізації).

З точки зору методології права категорія «потреби» розширила зміст поняття «мотиви злочину» у кримінальному праві та зміст поняття «інтереси» в конституційному, адміністративному та інших галузях права. Процес окультурення права, під яким ми розуміємо врахування загальнолюдських цінностей при формуванні норм права з метою задоволення потреб та інтересів людини, забезпечує цивілізаційний гуманістично орієнтований

розвиток суспільства. В такому процесі важливими є пріоритетність і збалансованість потреб (інтересів), надання статусу «законних» тим з них, які забезпечують вдоволення життям, його повноту і осмисленість – щастя людини.

Ієрархія потреб, комбінація їх підпорядкування визначає уявлення людини про щастя і сенс життя. Процес формування ієрархії потреб людини пов'язаний з багатьма факторами, один із них – це вікові особливості. Вік людини впливає на побудову індивідуальної «піраміди» потреб. Так фізіологічні потреби передаються генетично, з народження виникають також матеріальні потреби, решта потреб формується і розвивається в процесі навчання, виховання, соціалізації особистості, що є сферою наукового пізнання педагогіки. Впродовж життя, під впливом соціальних, суспільно-політичних, економічних факторів, ієрархія потреб людини може змінюватися, але важливо, щоб перевагу мали і були найбільш значущими духовні, культурні, естетичні потреби, потреби морального самовдосконалення. При домінуванні та перебільшенні значущості, наприклад, матеріальних потреб (інтересів) виникає девіантність поведінки людини, норми моралі і права становляться другорядними, формується мотив правопорушення. Якщо в індивідуальній піраміді потреб найвищий рівень значущості мають потреби самовдосконалення, діяльність людини орієнтована на примноження надбань матеріальної і нематеріальної культури, прогресивний розвиток суспільства в цілому. Отже, на другому етапі формування феномену обов'язку відбувається вибір шляхів задоволення потреб (інтересів), який залежить від рівня моральності людини, суспільства. В наслідок чого на третьому етапі виникає готовність діяти (правомірно – неправомірно, морально – аморально) задля задоволення потреб (інтересів). Отже, механізм формування феномену обов'язку залежить від ієрархії потреб (інтересів), домінуючих моральних і правових цінностей, виховання особистості і тому має етико-аксіологічну, психолого-педагогічну та правову основу.

Враховуючи, що потреби (інтереси) продукують обов'язки, то й різновиди обов'язків залежать від змісту потреб. Такий підхід дозволяє за критерієм «суб'єкти» виділити потреби (інтереси) та відповідно обов'язки: людини, громадянина, суспільні, державні, національні, міжнародні. В теорії права категорія «обов'язки» набуває юридичного значення, якщо вимоги щодо належної поведінки людини (громадянина), виконання функцій держави передбачені законодавством. Отже, можна виділити обов'язки, засновані на нормах моралі – соціальні і юридичні обов'язки – закріплені законодавством.

З погляду професійної деонтології поняття «потреби» і «обов'язки» перебувають у діалектичній єдності, оскільки генезис феномену професій пов'язаний із задоволенням потреб людини, суспільства, держави.

Це дозволяє стверджувати, що феномен професійного обов'язку з одного боку має юридичну основу, яка полягає в нормативно визначеному переліку професій, професійних завдань і функцій, а з іншого – деонтологічну основу, яка зумовлена нормами належної, культурної, морально-етичної поведінки людини в професії. Зміст таких норм виходить за межі формального виконання професійних функцій. Так, вчитель, здійснюючи освітній процес відповідно до законів дидактики, має обов'язково любити дітей. Без цього почуття можна лише передавати знання, але прищеплювати моральні цінності, духовно розвивати, виховувати особистість не можливо. Лікар має бути милосердним і чуйним, інакше його справа перетвориться у бізнес-проект «вічного лікування». Професіоналізм лікаря виявляється не тільки у фаховій компетентності, а й в його людяності, тактовності, співчутті. Для військового цінність власного життя, порівняно із інтересами народу і Батьківщини, набуває другорядного значення. Готовність до героїчного вчинку є деонтологічною нормою військовослужбовця. Суддя без загостреного почуття справедливості не зможе професійно виконувати свої функції, здійснювати правосуддя. В кожній професії, залежно від змісту професійного обов'язку, за І. Бенґамом «благом» [4], формуються норми професійної моралі. Тому основою професіоналізму для юриста є правова культура, для вчителя – педагогічна культура, для політика – політична культура тощо.

Забезпечення міжнародної та національної безпеки передбачає гуманізацію не тільки предмету педагогіки, психології праці, деонтології, а й правової науки. Одним із найбільш складних теоретико-методологічних питань адміністративного права є предмет цієї галузі публічного права. Досліджуючи проблематику діяльності влади, взаємин із людиною і громадянином, предмет адміністративного права трансформується під впливом історико-політичного фактора розвитку держави і суспільства. Такі трансформації відбувалися в наслідок розпаду Російської імперії, Радянського Союзу, становлення незалежної України.

На шляху формування суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави змінилися засади діяльності держави, державних органів та посадових осіб в Україні. На перший план виходять не тільки інтереси держави, а й людини і громадянина. Позиція держави перестає бути зверхньою, примусовою, домінантною.

За останнє п'ятиріччя трансформація предмету адміністративного права пов'язана з формуванням соціального інтересу, орієнтованого на задоволення потреб суспільства на гідність: у повазі Людини державою, в побудові взаємовідносин влади і суспільства на основі загальнолюдських цінностей, у справедливому розподілі благ та ін. Такий соціальний інтерес став рушійною силою революції Гідності, яка змінила ідеологію законодавчої, виконавчої, судової влади на людиноцентриську. Однак, її реалізація гальмується через порушення деонтологічних норм з боку представників професій з найвищим ступенем відповідальності.

Інтереси держави і суспільства в питанні кадрового оновлення органів державної влади, місцевого самоврядування, сфери освіти, медицини особистостями з високими моральними якостями, розумінням імперативу професійного обов'язку співпали. Отже, управлінська діяльність апаратів усіх органів публічної адміністрації та адміністрацій державних підприємств, установ, організацій має бути орієнтованою на забезпечення належного виконання професійного морально-етичного обов'язку, що є складовою предмету сучасного адміністративного права, необхідною умовою безпеки людини, нації і держав.

1. Універсальний словник української мови / уклад. З.Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.

2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – VI, 742 с.

3. Психологический словарь / сост. Р.С. Немов. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 560 с.

4. Jeremy Bentham. Deontology or The Science of Morality, v. 1 — 2, 1834 URL: https://openlibrary.org/books/OL7046034M/Deontology_or_The_science_of_morality.pdf.

Віталій Серьогін,
професор кафедри конституційного
і муніципального права
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 є глобальним викликом світовому співтовариству та всій системі індивідуальних та колективних прав людини, включаючи права на життя, особисту безпеку, недоторканність приватного життя, власність, працю, охорону здоров'я, освіту, інформацію, справедливий суд, а також свободи думки, слова, зібрань, віросповідання, тощо. Вона також кидає виклик самій здатності держав та міжнародних організацій взаємодіяти в дусі співпраці та солідарності.

2020 рік став згубним для прав людини в усьому світі. Хоча відданість дотриманню стандартів прав людини дедалі більше похитується на глобальному рівні протягом багатьох років, пандемія COVID-19 прискорила ерозію демократичної матерії сучасного суспільства, від якої в кінцевому рахунку залежить захист прав людини. Пандемія змінила наше життя так само, як це зробили теракти 11 вересня 2001 року та фінансова криза 2008 року, а можливо й більше. Це також дало багатьом урядам ідеальний привід для використання атмосфери страху й невизначеності для боротьби з інакомислячими, обмеження прав людини та прийняття надзвичайного законодавства, яке ризикує мати довгострокові наслідки поза кризою системи охорони здоров'я.

Вважаю, не буде перебільшенням сказати, що ми перебуваємо на певному роздоріжжі. Напрямок, який ми принципово вирішимо взяти зараз, сформує тип суспільства, в якому ми хочемо жити, і передамо його наступним поколінням. Цей вибір визначатиме, чи будемо ми надалі зміцнювати права і свободи людини й громадянина чи відмовлятимемося